

समीक्षा :-

पूर्वसुरींच्या संमेलनाध्यक्षांनी नाटय समीक्षेबद्दल नाराजी व्यक्त केलेली आढळते समीक्षकांवर त्यानंतर खूप तोंडसुख घेतलेले आहे. ते माझ्या वाचनात आले आहे. मला वाटते की कोणतीही समीक्षा करण्यासाठी एकच फुटपट्टी असत नाही, एकच Barometer असत नाही. त्यामुळे कलेची समीक्षा व्यक्तिसापेक्ष असते, समीक्षकांची अभिरुची, माध्यमाची जाण, अभ्यास, विचारांची बांधिलकी यातूनच समीक्षा लिहीली जाते. त्यामुळे एकाची समीक्षा किंवा परीक्षण दुस-या समीक्षकासारखे नसते. मराठी दैनिकातून दर आठवडयाला एका नाटकाची समीक्षा / परिक्षण येते म्हणजे वर्षात ५० च्या आसपास. पण रंगभूमीवर वर्षात ५० पेक्षा जास्त नाटकांची निर्मिते होते. म्हणजे वर्षभरातील सर्वच नाटकांची समीक्षा होत नाही. समीक्षक मग निवडक नाटकांचीच समीक्षा लिहितो. इतर नाटकांची दखल घेतली जात नाही. काही वेळा नाटक बंद पडता पडता समीक्षा लिहिलेली आढळेल. पूर्वीसारखे शुभारंभाच्या प्रयोगाना समिक्षक हजर असत नाहीत. त्यांना वेळ मिळेल तेव्हाच ते प्रयोग पाहतात.

समीक्षेचा नाटयप्रयोगावर परिणाम होतो का ? एखादा निर्माता चांगल्या परिक्षणाचा /समीक्षेचा अत्यंत कौशल्याने जाहीरात करून प्रेक्षकांना नाटयप्रयोग बघण्यासाठी आकर्षित करतो. प्रयोगिक नाटकाची समीक्षा करताना काही समीक्षक जास्त कडक समीक्षा करतात. ते प्रायोगिक नाटकाचा दर्जा वाढावा या हेतूने पण हेतू चांगला असला तरी निर्मात्यांची अवस्था केविलवाणी होते. या कडक टीकेमुळे प्रेक्षक नाटकाच्या प्रयोगाकडे फिरकतच नाही. प्रेक्षकांची मानसिकता अशी आहे. यातून मार्ग काढण्यासाठी पूर्वी नाटयकलेला वाहिलेली मासिके, नियतकालिके प्रसिध्द होत होती- विनायक पडवळ, (भरतशास्त्र), सरोज तेलंग (नांदी) शिवाय शं. ना. अंधूटकर, अरुण नाईक यांनीही मासिके प्रसिध्द केली, पण ती बंद पडली. एन. सी. पी. ए. ने ही काही काळ मासिके प्रसिध्द केले पण तेही बंद पडले.

असे होऊ नये म्हणून कणकवली येथील वसंतराव आचरेकर सांस्कृतिक प्रतिष्ठान ही संस्था पुढे आली आहे. त्यांनी प्क योजना आखली आहे. प्रत्येक रु.१,०००/- ची ठेव ठेवणारी ५०० सभासद त्यांना मिळाले की त्यावरील येणा-या व्याजावर ते मासिके चालवू शकतात. संपादक मंडळाची जुळवाजुळव चालू आहे. म्हणून या व्यासपीठावरून मी रसिकांना आवाहन करतो की, आपण रु.१,०००/- च्या ठेवी संस्थेत ठेवा. तुमच्या ठेवी सुरक्षित राहतील व तुम्हाला दर महिन्याला हा अंक घरपोच मिळू शकेल.

शेवटी समीक्षकांच्या बाबतीत मी म्हणून तुम्ही मुक्तपणे समीक्षा लिहा त्यातले चांगले वाईट आम्ही समजून घेऊ . तुम्ही या रंगभूमीच्या व्यवहारातील एक भाग आहात. असे मी मानतो.

विकेंद्रीकरण :-

व्यावसायिक रंगभूमी मुंबईत केंद्रीत झाली तर प्रायोगिक रंगभूमी मुंबई व पुण्यात. पूर्वीसारखे आठवडेच्या आठवडे दौरे करणे निर्मात्यांना व स्थानिक संस्थांनाही आर्थिकदृष्ट्या परवडत नाही. त्यामुळे मुंबई-पुण्याबाहेर फारसे प्रयोग होऊ शकत नाहीत. मग ही नाटके महाराष्ट्राच्या कानाकोप-यात कशी पोहोचणार ? . प्रभाकर पणशिकर यांनी जसा अख्खा महाराष्ट्र पिंजून काढला तसे आता शक्य दिसत नाही. यासाठी नाटय परिषद व आविष्कार यांनी एक प्रयोग करून पाहिला, आमच्या 'दुर्गा झाली गौरी'च्या नृत्यनाटयाचे प्रयोग महाराष्ट्रात काही ठिकाणी करण्याचा प्रयत्न केला. जो सतत करत राहणेही न परवडणारे होते. म्हणून 'दुर्गा झाली गौरी'च्या Video व Audio Cassettes नाटयपरिषदेच्या शाखांना पाठविल्या. स्थानिक बाल कलाकारांना नृत्यांचे प्रशिक्षण देऊन Video Cassette प्रमाणे नृत्ये, नाटय स्थानिक दिग्दर्शकाने दिग्दर्शित करावे आणि याचे प्रयोग त्या त्या नाटयशाखेच्या परिघात सादर करावे. तसा प्रयोग आम्ही करून पाहिला. प्रामाणिकपणे स्थानिक